

Çubuk Barajı

Su en eski devirlerden itibaren yaşamın kaynağı kabul edilmiş ve insanlar her zaman suya yakın olmaya önem vermişlerdir. Kurulan yerleşim yerlerinin büyümesine ve nüfusun artmasına bağlı olarak su kaynaklarından sulama ve içme suyu temin etmek, sel baskınlarından ve kuraklıktan korunmak amacıyla kanallar, bentler, su kanalları ve su kemerleri gibi yapılar inşa edilmiştir.

Anadolu'daki en eski su yapıları arasında Hititler döneminde (M.Ö. 2000-1200) İç Anadolu'da inşa edilen Karakuyu'da bir baraj, Boğazköy'de su pınarları ve Konya'da sulama tesisleri, Urartular zamanında (M.Ö. 900-700) Van'da Şamran Kanalı, Keşiş ve Doni Gölü Barajı gösterilebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından da Nafia Vekâletinin üzerinde en fazla durduğu konular arasında su tesisleri yer almıştır. Bu kapsamda ilk yapılan baraj Ankara'da inşa edilen Çubuk Barajı olmuştur.

20. yüzyılın başlarında Ankara orta büyüklükte, toz fırtınalarının ve sıtma hastalığının yaygın olduğu, sönük, ağaçsız ve susuz görünümde bir kasabadır. 1918 yılında başlayan Türk İstiklal Harbi, Ankara için bir dönüm noktası olmuştur. Milli direnişin kalbi olan şehir, 13 Ekim 1923 tarihinde Yeni Türk Devleti'nin başkenti ilan edilmesinin ardından kırsaldan önemli miktarda göç almıştır. 1920 yılında 20.000 civarında olan şehrin nüfusu 1935 yılında 120.000'i aşmıştır. Artan bu nüfusun yol açtığı en önemli sorunlardan biri de, özellikle yaz aylarında yaşanan su kesintileri ve her geçen gün artan su fiyatları olmuştur. Dolayısıyla Cumhuriyet idaresinin çözmesi gereken en öncelikli meselelerden biri de Ankara'nın su problemidir.

Şehrin içme suyu ihtiyacı II. Abdülhamid döneminde 1886-1887 yılları arasında inşa edilen taş kanallar sağlanmaktaydı. 1923 yılında Koşunlar Vadisi'nde kurulan su galerisi, Şahnepınarı ve Hanımpınarı'nda inşa edilen tulumbar da su ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmıştır. 1928 yılında şehrin su ihtiyacı saniyede 99 litre iken şehre ancak saniyede 66 litre su verilebilmekteydi. Cumhuriyet Döneminde başta Ankara olmak üzere ülkenin su ihtiyacını karşılamak için atılan en önemli adımların başında baraj yapımı gelmektedir.

Ankara'nın su ihtiyacının karşılanması için Çubuk Çayı üzerine bir baraj yapılması fikrinde olan Atatürk, bu konuda Nafia Vekili Recep Peker ile bir görüşme yapmıştır. Görüşmenin ardından Ankara'nın su ihtiyacını karşılamanın haricinde tarım arazileri ile sanayi tesisleri için gerekli olan suyun temin edilmesi ve sel baskınlarının engellenmesi amacıyla düşünülen Çubuk Barajı için ilk etüt çalışması 1927 yılında yapılmıştır. 17 milyon metreküp su tutma kapasitesine ve 105 metre yüksekliğe sahip olması düşünülen baraj için ihale 1929 yılında düzenlenmiştir. 3'ü yabancı, 6'sı yerli 9 firmanın katıldığı ihaleyi Tahsin İbrahim ve kardeşlerinin sahip olduğu Fomsis Ltd. Şti. kazanmıştır. 1930 yılında başlayan baraj inşaatı 1936 yılında tamamlanmıştır. Barajın filtreleme istasyonunun inşaatı 1935 yılında başlamış ve 1936 yılında tamamlanmıştır. İnşaat devam ederken Cumhurbaşkanı Atatürk zaman zaman kontrole gelmiştir. Baraj inşaatının takibi ve denetlenmesi için inşaat alanı ile Ankara arasında bir telefon hattı da kurulmuştur.

Baraj Türk mühendislerinin ve işçilerinin emeğinin bir ürünü olsa da zaman zaman yerli kaynakların yetersiz olduğu noktalarda Atatürk'ün de imzasının yer aldığı özel izinlerle bazı araç ve gereçler yurt dışından getirilmiştir. Bu ülkelerin başında da Almanya gelmektedir. Baraj inşaatı sırasında gelişen bu ilişkilerin bir sonucu olsa gerek baraj yamaçlarından birisi "*Alman Tepesi*" olarak adlandırılmıştır.

17 metre olarak planlanan baraj gövdesinin temel kazısı çalışmalarında 33 metreye kadar inilmek durumunda

kalınmıştır. Baraj inşaatı sırasında ortaya çıkan yapım maliyetinin tahminleri aşması üzerine ihale bedelinde %20 oranında artış yapılmak zorunda kalınmıştır. Maliyet 4.000.000 lirayı bulurken baraja kaynak sağlamak için hükümet tarafından bono çıkarılmıştır.

Stratejik tasarım ve mimari tasarımının kim tarafından yapıldığı tespit edilemeyen barajın inşaatından sorumlu müşavir Prof. Dr. Walther Kunze'dir. Yapıldığı dönemde başkentin 12 kilometre kuzeyinde, Ankara-Çankırı karayolu üzerinde bulunan barajın vadi genişliği 250 metredir. Su toplama alanı 700 km²'dir ve yağış fakiri bir bölgede olan barajın bulunduğu bölgenin yıllık yağış miktarı 250 milimetredir. Barajın diğer teknik özellikleri ise şu şekildedir:

Tipi: Gövde dolgu tipi beton ağırlık

Baraj Gövdesini en üst kotu (kret kotu) : 908,61 metre

Temelden yüksekliği: 58 metre

Kret uzunluğu (Duvar uzunluğu) : 250 metre

Gövde hacmi: 120.000 metreküp (m³)

Normal su kotu: 906,61 metre

Kapasite: 5,6 hektometreküp (hm³)

Savak (Fazla su tahliye kanalı) : Kapaklı

Barajdan alınan ortalama yıllık içme suyu: 3 hektometreküp (hm³)

Baraj gölü alanı: 1,2 kilometreküp(km³)

Göl uzunluğu: 6,5 kilometre

Baraj gövdesinin suya bakan kısmı yere dik, ön kısmı ise üçgen kesit olarak yapılmıştır. Gövde duvarının üzerinde 185 santimetre genişliğinde bir yol bulunmaktadır. Tamamlanmasının ardından baraj için Çubuk Çayı'ndan yıllık 30 milyon ile 8 milyon metreküp arasında değişen oranlarda su alınmıştır. Bu suyun yaklaşık 3 milyon metreküpü içme suyu, geri kalanı ise tarımsal sulama için kullanılmıştır.

Baraj 3 Kasım 1936 tarihinde yapılan bir törenle hizmete açılmıştır. Törene Başbakan İsmet İnönü, TBMM Başkanı, Nafia, İktisat, Dahiliye, Hariciye ve Milli Müdafaa Bakanları, Genel Kurmay Asbaşkanı, Profesör Afet İnan, Emniyet Genel Müdürü, Ankara Emniyet Müdürü, çok sayıda milletvekili, subay ve vatandaşın bulunduğu kalabalık bir topluluk katılmıştır. Başbakan İnönü'nün kurdelayı kesmesi ve manivela çarkını bizzat çevirmesiyle barajdan ilk içme suyu Ankara'ya verilmiştir. Baraj gezilirken bazı hatıraların dile getirilmesi sırasında önemli bir hakikat tekrar hatırlanmıştır. O da Atatürk'ün bu yöreyi bizzat dolaşarak su aradığı ve baraj kurulabilecek yerleri bizzat incelediğidir. Dolayısıyla barajın ilk mühendisi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'tür.

50-55 hektarlık bir alana dikilen çam, akasya, karakavak, Kanada kavağı, söğüt, badem, meşe gibi ağaçlarla baraj çevresi bir mesire alanı haline getirilmiştir. Barajın hizmete girmesinden kısa bir süre sonra baraj yamaçlarından birine Atatürk'ün dinlenmesi için bir köşk yaptırılmıştır. Zaman zaman bu köşke dinlenmeye gelen Atatürk, barajda tekne gezileri de yapmıştır. Son ziyareti vefatından yaklaşık 6 ay önce, 7 Mayıs 1938'de gerçekleşmiştir. Atatürk'ün vefatından ardından köşk genişletilerek baraj müdürlüğü binası olarak kullanılmıştır. 1941 yılında Çubuk Barajı'nın işletmesi Nafia

Bakanlığından Ankara Belediyesine devredilmiştir. Baraj 1994 yılına kadar Ankara'nın içme suyu temini için kullanılmaya devam etmiştir. Baraj tabanında oluşan çamur tabakası nedeniyle söz konusu tarihte barajda su tutma faaliyeti durdurulmuştur. Ankara Büyükşehir Belediyesinin 2020 yılında başlattığı çalışmalar sonucunda dip çamuru temizlenerek, tarımsal sulama ve yeşil alan sulamasında kullanılmak amacıyla 2021 yılında yeniden su tutulmaya başlanmıştır.

Recep BÜYÜKTOLU

KAYNAKÇA

Kaynakça

Akşam, 22 Teşrinevvel 1929.

Aydın, Suavi-Emiroğlu, Kudret-Türkoğlu, Ömer-Özsoy, Ergi D., **Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara**, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.

Cumhuriyet, 4 Teşrinisani 1936.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Fonu; 30 18 1 2-38.60.10, 30 18 1 2-40.72.3, 30.10.0.0-158.109.9, 30 18 1 2-94.17.1, 30 10 0 0-122.866.19.

Duru, Bülent, "Mustafa Kemal Döneminde Ankara'nın İmarı", **Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara**, (Haz. Funda Şenol Canteke), Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, 2012.

50 Yıllık Yaşantımız 1923-1933, (Ed.: Altemur Kılıç), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975.

Fikret, T. "Cumhuriyet Rejiminde Su İşleri ve Su Kuvvetinden Elektrik İstihali", **T.C. Nafia Vekâleti Nafia İşleri Mecmuası (Fennî Kısım)**, S.2, (Temmuz 1934).

<http://www.dsi.gov.tr/dsi-galeri> (Erişim Tarihi: 25.03.2023).

Nafia Bakanlığı Sular U. M. Fen Heyeti, "Çubuk Barajı- Ankara", **Arkitek, Aylık Yapı Sanatı, Şehircilik ve Dekoratif Sanatlar Dergisi**, Sayı: 1011, İstanbul, 1936.

Karataban, Yılmaz, "Su ve Toprak Kaynaklarının Önemi ve Uygulanan Strateji", **Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi**, S.442-443, Ankara, 2006.

Özdemir, Rifat, "Ankara-Osmanlılar Devri", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul, 1991.

Özgen Yüksel, Büyüktolu Recep, "Cumhuriyetin İlk Barajı: Çubuk Barajı (1929-1936)", **Atatürk Yolu**, Cilt 15, Sayı 59, Ankara, 2016, ss. 87-110.

Öziş Ünal, Yalçın Arısoy, Ahmet Alkan, Yalçın Özdemir, "Türkiye'deki Tarihi Su Yapılarının Evrensel Önemi", **TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi**, Ankara, 20-22 Mart 2008.

Villalta, Jeorge Blonco, **Atatürk**, (Çev.: Fatih Özsu), Yonca Matbaası, Ankara, 1982.

Saatçioğlu, Fikret- Pamay, Besalet, **Rapor Devlet Su İşleri (DSİ), Çubuk, Hirfanlı, Damsa, Gebere, Ayrancı, Apa, May, Altınapa, Sille, Kemer, Demirköprü ve Porsuk Barajları ile Isparta, Gölcük, Bursa-Gölbaşı**

Göller, Ereğli, Çumra, Antalya Regülatörleri ve Sulama Kanallarının Ağaçlandırma ve Fidanlık Problemleri Üzerine Etütler, DSİ Matbaası, Ankara, 1960.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cubuk-baraji/?pdf=6084> adresinden erişilmiştir